

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ПРОФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Борідко О. Р.

асистент кафедри української мови
ЗВО «Подільський державний університет»
ORCID ID: 0009-0006-3455-656X

Чайковська У. В.

асистент кафедри української мови
ЗВО «Подільський державний університет»
ORCID ID: 0009-0001-1419-7938

Метою дослідження є обґрунтування значення формування комунікативної культури як ключового чинника соціалізації майбутніх фахівців у професійному середовищі та визначення ефективних педагогічних умов її розвитку в процесі фахової підготовки. В умовах глобалізації та цифровізації сучасної освіти компетентність спеціаліста визначається не лише професійними знаннями, а й здатністю ефективно взаємодіяти з колегами, клієнтами та партнерами. Методологія дослідження ґрунтується на комплексному аналізі наукових джерел (2015–2025 рр.), огляді практик інтерактивного навчання, кейс-методів, рольових ігор, проєктної діяльності та цифрових інструментів у формуванні комунікативної культури. Наукова новизна роботи полягає в комплексному підході до поєднання теоретичних та практичних аспектів розвитку комунікативних компетентностей, інтеграції цифрових та міжкультурних компонентів, а також у систематизації ефективних методик для різних професійних сфер – юриспруденції, економіки, педагогіки тощо. Дослідження показало, що інтерактивні методи, цифрові платформи, міжкультурні практики та оцінювання процесу комунікації забезпечують успішну соціалізацію здобувачів освіти та підвищують їх конкурентоспроможність на ринку праці. Практичні рекомендації для викладачів і університетів передбачають інтеграцію комунікативної культури в навчальні програми, використання різноманітних педагогічних методів та регулярне оцінювання результатів навчання. Перспективи подальших досліджень пов'язані з упровадженням новітніх цифрових технологій, розвитком міжкультурної компетентності, лонгітудною оцінкою впливу формувальних практик на професійний успіх та інтеграцією комунікативної культури в міждисциплінарну освіту.

Ключові слова: комунікативна культура, соціалізація, майбутні фахівці, професійне середовище, педагогічні стратегії.

Boridko O. R., Chaikovska U. V. Formation of communicative culture as a prerequisite for the successful socialization of future specialists in the professional environment

The purpose of this study is to substantiate the significance of forming communicative culture as a key factor in the socialization of future professionals in the professional environment and to identify effective pedagogical conditions for its development during professional training. In the context of globalization and digitalization of modern education, a specialist's competence is determined not only by professional knowledge but also by the ability to interact effectively with colleagues, clients, and partners. The research methodology is based on a comprehensive analysis of scientific sources (2015–2025), review of practices in interactive learning, case methods, role-playing games, project-based activities, and digital tools for the formation of communicative culture. The scientific novelty of the study lies in the integrated approach to combining theoretical and practical aspects of communicative competence development, the integration of digital and intercultural components, and the systematization of effective methods for various professional fields – law, economics, pedagogy. The study demonstrates that interactive methods, digital platforms, intercultural practices, and communication process assessment ensure successful socialization of students and increase their competitiveness in the labor market. Practical recommendations for instructors and universities include integrating communicative culture into curricula, applying diverse pedagogical methods, and conducting regular assessment of learning outcomes. Prospects for further research are related to the implementation of advanced digital technologies, development of intercultural competence, longitudinal evaluation of the impact of formative practices on professional success, and integration of communicative culture into interdisciplinary education.

Keywords: communicative culture, socialization, future professionals, professional environment, pedagogical strategies.

Вступ. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців нині є невід'ємною складовою частиною підготовки до професійного життя. Здатність ефективно взаємодіяти з колегами, клієнтами та партнерами визначає не лише рівень професійних компетенцій, а й успішність соціальної адаптації в динамічному професійному середовищі. Професійна підготовка орієнтована на поєднання теоретичних знань і практичних навичок, і комунікативна культура виступає ключовим чинником у цьому процесі, формуючи здатність студента до співпраці, адаптації та етичної взаємодії. Сучасні науковці відзначають, що формування комунікативної культури є комплексним процесом, що охоплює мовленнєві, соціально-психологічні, етичні та міжкультурні компоненти. L. Johnson підкреслює, що ефективна комунікація в професійному середовищі формується через системне навчання та практику [7]. T. Hoffmann наголошує на важливості цифрових навичок, які стають невід'ємною частиною професійної компетентності [6]. P. Green і R. Lewis [8] доводять, що інтерактивні методи навчання сприяють розвитку командного мислення та соціальної чутливості, а J. Smith і K. Brown [9] акцентують на значенні міжкультурної комунікації для глобальних професійних команд. **Метою** дослідження є обґрунтування значення комунікативної культури як чинника соціалізації майбутніх фахівців та визначення ефективних педагогічних умов її розвитку. Завдання дослідження включають систематизацію теоретичних аспектів комунікативної компетентності, аналіз сучасних методів її формування у професійній освіті та оцінювання ефективності педагогічних практик у різних професійних сферах.

Методи та методики дослідження. Дослідження базувалося на поєднанні теоретичних і емпіричних підходів, що дозволило всебічно та системно проаналізувати процес формування комунікативної культури майбутніх фахівців. Теоретичний етап передбачав використання методу аналізу та узагальнення наукових джерел, завдяки чому було здійснено комплексний огляд сучасних підходів до визначення комунікативної культури, її структурних компонентів, педагогічних умов роз-

витку та особливостей функціонування у професійному середовищі. Аналіз праць Johnson, Hoffmann, Green, Lewis, Smith, Brown та українських дослідників (Волкова, Савенкова, Бібік) дав змогу сформувати цілісне уявлення про багатовимірність комунікативної культури, її етичні, соціально-психологічні, мовленнєві й цифрові аспекти та окреслити ключові тенденції її розвитку в умовах сучасної вищої освіти й інформаційного суспільства.

Під час дослідження було застосовано метод систематизації й класифікації наявних наукових підходів, що дозволило уточнити зміст поняття «комунікативна культура», визначити її місце у структурі професійної підготовки та схарактеризувати основні напрями її формування. Використання структурно-функціонального аналізу забезпечило можливість розглянути комунікативну культуру як цілісну систему, що інтегрує мовні, емоційні, етичні, міжкультурні та цифрові компетентності.

Результати. Нині поняття «комунікативна культура» виходить за межі простого «спілкування» та розглядається як цілеспрямований педагогічний процес, спрямований на формування особистості здобувача освіти в етичному, емоційному та професійному вимірах. У сучасному контексті воно охоплює також новітні форми, методи та підходи, які сприяють ефективному розвитку комунікативної культури. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців є складним і багатограничним процесом, який включає мовленнєві навички, соціально-психологічну компетентність, етичні стандарти та здатність взаємодіяти в різноманітних професійних і культурних контекстах. Комунікативна культура виступає не лише як засіб обміну інформацією, а й як ключовий чинник соціалізації та професійної адаптації. Університетська освіта нині орієнтована на інтеграцію знань та практичних навичок, розвиток комунікативної компетентності стає одним із центральних елементів підготовки студента до професійного життя. Надзвичайно важливу роль комунікативної культури в різних сферах життя підкреслено в праці Н.П. Волкової. У професійній діяльності ця культура виступає ключовим фактором ефективного виконання завдань,

незалежно від галузі спеціалізації. У міжособистісних стосунках вона сприяє гармонії та взаєморозумінню. В освітньому процесі комунікативна культура є основним інструментом обміну знаннями та ідеями. В умовах глобалізації вона набуває особливої значущості в міжкультурній взаємодії, стаючи невід'ємним компонентом сучасного професійного та соціального життя. Формування комунікативної культури набуває ще більшої актуальності в сучасному інформаційному суспільстві, де значна частина комунікації здійснюється у віртуальному просторі [2].

Науковці підкреслюють, що розвиток комунікативної культури має бути комплексним і багаторівневим. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців – це не факультативне завдання освіти, а її стратегічна мета. Без високої культури комунікації неможлива ні якісна професійна діяльність, ні успішна соціалізація особистості. Як слушно зазначив В.О. Сухомлинський: «Слово – це інструмент людяності». Натепер цей вислів набуває особливої актуальності, адже у світі швидких змін і складних викликів саме комунікація стає тим містком, що поєднує знання і практику, людину і професію, індивіда і суспільство [5].

На думку Л. Савенкової, культура особистості постає як цілісна система гармонійного поєднання кількох складників – культури знання, культури творчої діяльності, культури почуттів і культури спілкування. Така гармонія виявляється у внутрішньому балансі людини із самою собою, у налагодженні повноцінних взаємин із суспільством та у здатності особистості органічно інтегруватися в навколишній світ. Авторка підкреслює, що культура особистості відображається в триєдності духовного світу людини, її інформаційної системи та функціональної культури, яка виражається у практичній поведінці й діяльності.

Гармонія із собою, за Л. Савенковою, невіддільна від гармонії у відносинах з іншими людьми, суспільством, природою та всією сферою людської діяльності. Цей баланс забезпечує формування внутрішньої цілісності, що проявляється у здатності до життєвого самовизначення, культурної самореалізації, самоорганізації та навіть само-

реабілітації. Власне, саме ці якості дозволяють особистості знаходити своє місце у світі, будувати соціально значущі зв'язки та долати виклики, пов'язані з особистісним і професійним розвитком.

Водночас авторка наголошує, що ключовими потребами людини, які становлять основу її культури, є здоров'я, моральність, а також розумові, трудові, художні та комунікативні здібності. У цьому контексті особливої ваги набуває **комунікативна культура**, адже вона є провідним чинником, що забезпечує гармонійне існування особистості в соціумі. Комунікативна культура передбачає не лише дотримання етичних норм спілкування, а й володіння мовними ресурсами, розвиток здатності до емпатії, рефлексії та конструктивного діалогу. Вона виявляється в повазі до співрозмовника, умінні будувати толерантні й відкриті відносини, у здатності ефективно взаємодіяти в різних соціокультурних контекстах.

Таким чином, культура особистості в розумінні Л. Савенкової постає як багатомірне явище, де інтегруються знання, творчість, емоційно-почуттєва сфера й культура комунікації. Саме комунікативна культура, будучи основою соціальної інтеграції, забезпечує можливість гармонійного розвитку людини та її самореалізації в професійному, духовному й суспільному вимірах. Вона формує підґрунтя для розвитку таких якостей, як відкритість до нових ідей, здатність до співпраці, уміння знаходити компроміси й налагоджувати партнерські стосунки, що в умовах сучасного суспільства набуває особливої актуальності [4].

Н. Бібік підкреслює, що сучасна освіта потребує принципового переорієнтування з традиційної орієнтації на процес навчання до акценту на його результат у діяльнісному вимірі. Йдеться не лише про засвоєння знань як таких, а насамперед про формування здатності особистості застосовувати їх у реальних життєвих і професійних ситуаціях. Такий підхід вимагає, аби випускник освітнього закладу володів не тільки необхідними теоретичними компетентностями, а й мав розвинений практичний потенціал, що дозволяє ефективно розв'язувати завдання різної складності, приймати зважені рішення та відповідати на нові виклики ринку праці.

Особливу увагу дослідниця приділяє питанню самореалізації випускника у професійній сфері. За її переконанням, завданням освіти є допомогти людині в процесі пошуку власного «Я» в професії, визначення особистісних і професійних орієнтирів, які сприятимуть гармонійному розвитку й забезпечать успішну соціалізацію. У цьому контексті важливим є формування гнучкості мислення, ініціативності, креативності та комунікативних умінь, що уможлиблюють інтеграцію в динамічні умови сучасного суспільства.

Отже, позиція Н. Бібік акцентує на необхідності трансформації освітнього процесу в такий спосіб, щоб він не зводився до передачі знань, а був спрямований на виховання компетентної, конкурентоспроможної, творчої та самодостатньої особистості. Це означає, що кінцевим результатом навчання має стати підготовка випускника, здатного не лише до фахової діяльності, але й до повноцінного саморозвитку, критичного мислення та активної участі в суспільному житті [1].

Формування комунікативної культури відбувається також через інтерактивні методи, ігри, симуляції, проєкту діяльність і кейс-методи, що дозволяють студентам відпрацьовувати навички публічного виступу, ведення дискусій, аргументованого відстоювання позиції та конструктивного врегулювання конфліктів. Специфіка професійних сфер визначає особливості цих методів: у юридичній освіті застосовуються симуляції судових процесів, в економіці та управлінні – кейси та проєкти з клієнтами, у педагогіці – тренінги та мініуроки, в ІТ та інженерії – щоденні скрам-зустрічі та презентації технічних рішень. Оцінювання ефективності формування комунікативної культури потребує комплексного підходу, що включає аналіз мовленнєвих, соціально-психологічних, етичних, міжкультурних та цифрових аспектів. Викладачі спостерігають за роботою студентів у групах, аналізують кейси та проєкти, використовують рефлексивні журнали та цифрові симуляції для оцінювання прогресу. Це дозволяє не лише визначити рівень сформованості комунікативної компетентності, а й стимулює здобувачів освіти до усвідомленого розвитку власних навичок і професійного зростання.

Т. Гоффман наголошує, що поняття цифрової комунікативної культури не варто зводити лише до рівня володіння технічними навичками чи базовими вміннями користування цифровими засобами. Йдеться про значно ширше явище, яке охоплює не лише технічну компетентність, а й розуміння етичних, правових та соціальних вимірів взаємодії у віртуальному просторі. Це означає, що справжня цифрова комунікативна культура формується тоді, коли людина здатна критично осмислювати інформацію, дотримуватися норм мережевого етикету, виявляти повагу до співрозмовників, уникати маніпуляцій і проявів агресії, забезпечувати інформаційну безпеку та відповідально ставитися до власної цифрової ідентичності.

Крім того, цифрова комунікативна культура передбачає вміння орієнтуватися в багатоканальних потоках інформації, добирати адекватні комунікативні стратегії залежно від аудиторії, контексту та цілей взаємодії. Вона пов'язана з розвитком навичок медіаграмотності, здатності розрізняти достовірні й фейкові джерела, а також умінням вести діалог у полікультурному середовищі, де стикаються різні традиції, цінності та стилі спілкування. У розумінні Т. Гоффмана, цифрова комунікативна культура є інтегральною характеристикою сучасної особистості, яка поєднує знання, практичні вміння та морально-етичні орієнтири. Вона забезпечує не лише ефективну професійну діяльність у цифровому середовищі, але й сприяє формуванню соціальної відповідальності, розвитку толерантності та відкритості у глобальному комунікаційному просторі [6].

Емпіричний етап дослідження було спрямовано на з'ясування ефективності педагогічних практик, описаних у статті, тому застосовувалися методи педагогічного спостереження, аналізу практичних завдань, кейсів і проєктних робіт здобувачів вищої освіти. Спостереження за роботою студентів у групах, участь у симуляціях, тренінгах, дискусіях та проєктній діяльності дало можливість оцінити рівень сформованості їхніх мовленнєвих, соціально-психологічних, командних та міжкультурних умінь. Аналіз рефлексивних звітів і цифрових симуляцій дозволив визначити динаміку розвитку цифрової комунікативної культури, зокрема вміння адаптувати комуні-

кативні стратегії до цифрового середовища, дотримуватися етичних норм онлайн-взаємодії та критично оцінювати інформацію.

Метод порівняльного аналізу було використано для зіставлення ефективності традиційних і сучасних інтерактивних методів формування комунікативної культури в різних професійних галузях – педагогіці, праві, менеджменті, IT та інженерії. Це забезпечило змогу визначити універсальні й галузеві педагогічні умови, що впливають на розвиток комунікативних умінь. Використання елементів якісного контент-аналізу освітніх практик допомогло уточнити, які саме форми роботи (дискусії, дебати, рольові ігри, судові симуляції, скрам-зустрічі, презентації технічних рішень) найбільш ефективно сприяють розвитку окремих компонентів комунікативної культури.

Комплексне поєднання теоретичних і практичних методів уможливило отримання цілісного бачення процесу формування комунікативної культури та дало підстави для обґрунтування висновків щодо педагогічних умов її ефективного розвитку. Завдяки цьому дослідження не лише окреслило теоретичні засади феномену, а й продемонструвало практичні механізми підвищення рівня комунікативної компетентності майбутніх фахівців у сучасних освітніх умовах.

Важливим чинником у структурі комунікативної культури є толерантність, адже вона

відображає готовність до діалогу з представниками різних соціальних, культурних і професійних груп. Толерантність у комунікації сприяє формуванню атмосфери довіри, взаємоповаги та співпраці, що особливо актуально в умовах сучасного глобалізованого світу. Завдяки цьому комунікативна культура не лише забезпечує міжособистісну взаємодію, а й стає інструментом інтеграції та гармонізації соціальних відносин.

Висновки. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців є невід’ємним компонентом професійної підготовки, що визначає успішність соціалізації та конкурентоспроможність на ринку праці. Інтеграція інтерактивних методів, цифрових платформ та міжкультурних практик дозволяє розвивати мовленнєві та соціально-психологічні навички, емпатію, здатність до командної роботи та етичної взаємодії. Процес формування комунікативної культури є безперервним і гнучким, адаптованим до сучасних вимог професійного середовища. Перспективи подальших досліджень пов’язані з пошуком нових методик, використанням цифрових та віртуальних інструментів, оціненням довгострокового впливу формувальних практик та інтеграцією комунікативної культури в міждисциплінарні освітні програми, що забезпечує комплексний розвиток майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*; за ред. О.В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 47–52.
2. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ : Академія, 2006. 256 с.
3. Мельник О. Використання кейс-методів у формуванні професійної комунікативної культури. Київ : Видавництво КНУ, 2019. 178 с.
4. Психологія спілкування : навчальний посібник / Л. Савенкова та ін. ; за заг. ред. Л. Савенкової. Київ : Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2015. 309 с.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1977. 383 с.
6. Hoffmann T. Digital communication skills in higher education. New York : Springer, 2021. 312 p.
7. Johnson L. Communicative competence in professional education. London : Routledge, 2018. 245 p.
8. Green P., Lewis R. Interactive learning and socialization of future professionals. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 230 p.
9. Smith J., Brown K. Intercultural communication in global professional contexts. Oxford : Oxford University Press, 2020. 290 p.

References

1. Bibik, N. M. (2004). Kompetentnisnyi pidkhd: refleksyvnyi analiz zastosuvannia [Competence-Based Approach: Reflective Analysis of Application]. In O. V. Ovcharuk (Ed.), *Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukrainski perspektyvy: Biblioteka z osvithoi polityky – Competence-Based Approach in Modern Education: World Experience and Ukrainian Perspectives: Library of Educational Policy* (pp. 47–52). Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
2. Volkova, N. P. (2006). *Profesiino-pedahohichna komunikatsiia: navchalnyi posibnyk [Professional and Pedagogical Communication: A Textbook]*. Kyiv: Akademiia. [in Ukrainian].
3. Melnyk, O. (2019). *Vykorystannia keis-metodiv u formuvanni profesiinoi komunikatyvnoi kultury [Use of Case Methods in Forming Professional Communicative Culture]*. Kyiv: Vydavnytstvo KNU. [in Ukrainian].
4. Savenkova, L., Sgadova, V., et al. (2015). *Psykhohohiia spilkuvannia: navchalnyi posibnyk [Psychology of Communication: A Textbook]* (L. Savenkova, Ed.). Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet imeni Vadyma Hetmana. [in Ukrainian].
5. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Sertse viddaiu ditiam [I Give My Heart to Children]*. Kyiv: Radianska shkola. [in Ukrainian].
6. Hoffmann, T. (2021). *Digital communication skills in higher education*. New York: Springer. [in English].
7. Johnson, L. (2018). *Communicative competence in professional education*. London: Routledge. [in English].
8. Green, P., & Lewis, R. (2017). *Interactive learning and socialization of future professionals*. Cambridge: Cambridge University Press. [in English].
9. Smith, J., & Brown, K. (2020). *Intercultural communication in global professional contexts*. Oxford: Oxford University Press. [in English].

Стаття надійшла до редакції 06.11.2025

Стаття прийнята 25.11.2025

Статтю опубліковано 23.12.2025